

Bálint Péter

TARVÁGÁS

(Regényrészlet)

Ülök az almafa alatti padon, s a frissen lekaszált hegyoldalon pihentetem a tekintetem. Hálát adok az Úrnak, hogy a román határ túloldalán elnyúló ecsedi lápról, Börvely faluból sikerült megszereznem egy nyugdíjas korú embert, aki hajlandó volt lekaszálni a derékmagasságig felserkent füvet és gázt; megpermetezni a gyümölcsfákat (melyeket éppen virágzás idején ért a fagy, úgyhogy az előző évi moníliausztítás után az idén sem várható termés); felfűrészelni a régről megmaradt szőlőkarókat, ácsgerendákat és karvastagságú gallyakat; s felhasogatni a fészker fala előtt magosba rakott kuglifákat. Igaz, alföldi ember lévén nem volt szokva a hegyoldalon való kaszáláshoz, a természetvárakban és kőkemény buckákban szüntelenül kicsorbította a kasza élet, úgyhogy sűrjén kellett használnia a fenékövet. Idős kádár barátom, aki kölcsönadta a kaszát, csupán néhány lépésre állt a fogát összeszorítva rendet vágó embertől, és ravaszatosan mosolygott az orra alatt. Olykor megszívlelendő tanácsokat osztott, mintegy örvezető, hogyan kell rövidre fogni a kaszát, ám látva az igyekezetet, elismerőleg bólogatott fejével, mint aki azt akarja mondani: „ugye hogy megtanulható mesterség ez is, csak akarat és türelem kell hozzá”.

A birtokhatár mezsgyéjén imitt-amott feltornyozott, édeskés fűszagot árasztó szénaboglya, a rekkenő hőségben már-már émelygésig tömény illatú bodzavirág és pünkösdi rózsza sem képes feledtetni velem azt a veszteséget, melyet (hogy a napszámos lekaszálta a hegyoldalt, egyszeriben jól láthatóvá vált) a tovaftató tűz okozott a cserjésben, amikor is április végén valamelyik szomszédom felperzselte a lejtőt csúfító száraz gázt. Az elégett tölgy- és nyárfamagoncok, vadrózsatövek és aranyesőbokrok, melyeket kádár barátommal szépen megmetszettünk s megszabadítottunk koloncaiktól, olyan szomorú látványt nyújtottak, akár szélütést követően szoktak az öregemberek, kiknek féloldalt lebénuult az orcájuk. Pedig nem is akármilyen bizodal-mam volt e magoncokban és cserjékben! Azzal a szándékkal hagytam erősödni és sűrűsödni ágaikat, hogy mire unokáim lesznek, kedvüket

leljék a bozótosbéli bújócskázásban, a fákon erejük és ügyességük fitogtatásában. Ez a tervezgetés is mostanában izmosodott jellemvonásaim tárházát gyarapítja: olybá tűnik, hogy a korosodással némi szentimentalizmus és konzervativizmus, önismeret és önfegyelem is együttjár.

A domboldal lekaszásával a megszámlálhatatlan gyom- és gyógynövény is eltűnt, az üde sokszínűséget a sárgás zöld vette át. Pedig a falu évszázadok óta híres a sokféle és gazdagon termő gyógynövényeiről, gyümölcs- és gombaszárítóiról, mágikus tudású herbaristáiról, akik tavasztól őszig egyvégtében munkát adtak a helybelieknek, ha a szőlőben való foglalatosságaikkal végeztek, és szabad idejükben egy kevés mellékesre akartak szert tenni. Bármerre is jártam a határban, az egymásba érő dombok hajlatain, legelőin és rétejein, mindenütt pasztellszínű vadvirágokkal, gyógy- és gyomnövényekkel találkoztam, úgyhogy szüntelenül festeni támadt kedvem, ám ecset és festék hiányában amúgy prousti módra, a szememmel fényképeztem. Vélhetőleg nem is rosszul. Emlékezetem különválasztotta az ocsút a pelyvától, úgyhogy a valódi fényképfelvételekkel szemben a jelentéktelen dolgok nem rögzültek tudatom lemezkein. A nálunk megforduló vendégek nem győztek csodálkozni az isteni teremtés bőségén, mivel a fennsíkokat és lankásokat borító gabonátlák mellett pipacstenger és búzavirágmező, kamilla- és pipitérszőnyeg húzódtott, melyeket mindenütt csipke- és vadrózsabokor szegélyezett vagy mintázott. Én, aki a vízparti vadvilágért és horgászásért rajongtam egészen addig, hogy a Zempléni-hegyekbe költöztünk nyaranta, egyre szerelmesebb lettem e háborítatlan tájba, bolondultam a vad- és madárvilágáért is, melyet kellő türelemmel és kitartással megismerhet az ember, főként ha megfelelő kísértőt talál, aki biztosan tájékozódik a vadcsapásokon és a csalitosokon keresztül vivő ösvényeken.

A lócán ülvé a kertem végében okozott kárt szemléltem, s oldalt pillantván, Zavadszky szomszédom derékig érő gazában színesen virító gyógynövények: a levendula, izsóp, orvosi zsálya, cickafarkkóró, kamilla, kerti kakukkfű, orbáncfű enyhítették valamelyest a veszteség miatt érzett fájdalmat. A Mádról hozott riolit és zeolit kövekből rakott sütő mellett a fiatal ágait lendületesen égnek lövő diófa (melynek halovány zöld leveleiből, szárítás és apróra vágás után, szokás szerint teát készítettem magamnak, akár csalánból magamagának a feleségem), és az előző őszön ültetett tucatnyi gyümölcs- és vörös szilvafa

némi reményt és kedvet ad, hogy mégsem felesleges az erőfeszítés, melyet naponta végzünk nejemmel. Bár olykor bosszant egy-egy fiatal fa idő előtti kiszáradása, a szívemhez nőtt citromkörtéfa kettéhasadása, ami a nyár kellős közepén támadt fergeteges vihar számlájára írandó, s a nejem is zohorál, hogy számos virághagyma nem hajtott ki, hiába vettem a legdrágábbat, mégsem hagyom a kedvem szegni. Nem ábrándozom olyasfajta barokk kastélyparkról, mint a füzéradványi, melyben a platánok gigantikus mérete, a formára nyírott bokrok mértani változatossága, a szövevényesen terjeszkedő és ölelkező cserjék bujasága eszembe idézi Szentkuthy műveit, de a kertemben ültetett növényzet *hússágáról* sajátos fogalmat alkottam magamnak, s ragaszkodom hozzá. Csak a mániákusak viszik valamire: ezt is megtanultam.

A lombos és öklömnyi zöld almákat rejtegető fa alatt az előző napi újságban olvasottakon tűnődtem, azon az elmefuttatáson, melyet az egyik ismert francia színész végzett mélységes meggyőződéssel és szeretettel: a *humusz* és *humánus*, a föld, televény és az emberies, emberséges szavunk egy töről fakadását illetően. Szívemnek kedvesen fejtegette azon véleményét, hogy jóval nagyobb értéke van mindannak, amit az ember élvezredek óta a földből és földön termel meg, saját verejtékével és verejtéke árán szerzett tapasztalatával, mint a világszerte egyre inkább tért hódító génmanipulált terményeknek és a napfényt sosem látott állatoknak. Nem új törekvés az állattenyésztés e nagyüzemi formájával szembeni tiltakozás, sem az állatvédők, sem a művészek részéről; a barbárság és az emberi hübrisz megnyilvánulása, hogy az állatokat eleve alacsonyabbrendűnek véljük, s bármit hajlandók vagyunk elkövetni, csak hogy a magunk kannibalizmusát és önzőségét kielégítsük. „Évtizedekig gyűjtöttük a gyógynövényeket, ám a fiatalok ma már meg sem ismernék egyiket sem, hiába is iparkodnának. Na és a felvásárlásai árak sem olyanok, mint voltak régen, meg az emberek szorgalma és kitartása sem megfelelő e munkához”, legyintett Novák bácsi, a ma is egyetlen aktív begyűjtő a faluban. Nem is beszélve arról, hogy az elképesztő méretű és befogadó képességű hodályokban, mesterséges fény mellett felnevelt állatok húsának íze meg sem közelíti a paraszti udvarokban kapirgáló, gilisztát s más egyéb csúszómászókat, férgeket csipegető, a friss füvet legelő állatok húsát, amelyért valamennyi városi piacon a fagyasztott hús kétszeresét-háromszorosát kell fizetni már nálunk is, nemcsak tőlünk nyugatabbra.

Született városi polgár létemre is meggyőződéssel vallom: vissza kell adni a paraszti munka becsületét – tegyük hozzá rögtön, a falusi életforma és évszázados hagyomány tiszteletét is. Minden mesterségét is persze: így a szőlőművességét, a fazekasságét, a kádárságét, a kosárfonásét, a pékségét, a mészárosét, a pákászét és rákászét, a gyógynövényből remediumot készítőket. S ezzel egyidőben a néptáncét és népdaléneklését, a népmesemondását, mert a hitvány pót-szer, melyet a városi felhőkarcolókban és bankházakban aszalódó diktátorok kínáltak helyükbe: az emberi élet és jellem elsilányodásához, a nyers erőszak eluralkodásához, a szellem fagypontra alá süllyedéséhez vezetett.

Elképesztően fonáknak gondolom a helyzetet, hogy szegénykez-nem kelljen a ma már semmilyen hagyományt sem őrző falusiak előtt, amiért a névnapomra összegyűlt barátaim: néprajzosok, kulturális antropológusok, népzeneészek és irodalmárok mezősségi, marossárpataki és kalotaszegi dalokat énekelnek a halkán pattogó-duruzsoló tűz mellett, s nem cigány lakodalmast. Elengedhetetlenül szükséges az a fajta vérátömlesztés és vérpezsdítés, melyet ezek a városi kötődésű, Balzac és Nietzsche, Krúdy és Ady felnőtt megszállottak végeznek a népi kultúra megmentése érdekében. Bartók és Kodály, Benedek Elek és Kallós Zoltán „hősies” és emberfeletti munkáról, kitartásról tanúszkodó példája, hála istennek, nem veszett ki a saját nemzeti kultúránkért felelősséget érzőkben és a „strázsa-szerep” kötelességét vállalókban. Mily elképesztően pontosan fogalmazta meg Márai a *Kassai őrvárát* lapjain (ahogy a maga következetességével, kiváltképpen is az utolsó számúzetése idején mindig is követelte, elvárta az írótól a nyelvi pontosságot és igényességet) azt a fontos írói alapállását, amelyik a rácsodálkozás elemi erejével hatott rám. „Én a magyarokat sajnáltam, s ebben az időben, mikor az európai szellem kezdett tudatosan kozmopolita lenni, felfedeztem magamban azt a másik nemzeti érzést, melynek semmi köze nincsen politikához, egyszerűen a végzet és a kötés érzése.”

A kilencvenes években szinte kizárólag csak a francia nyelvű irodalommal: Gide-del és Prousttal és a városi-polgári kultúra rekvizitumainak újraértelmezésével foglalkoztam párizsi és más országok: Belgium, Svájc francia nyelvterületén eltöltött ösztöndíjaim alatt. Nem, nem voltam kozmopolita, legfeljebb abban az értelemben, mint földim, Csokonai, aki rajongott Rousseau és Voltaire filozófiájáért, a „napnyugati” költészet pallérozottságáért és finomságáért.

Magam is követendőnek tartottam a polgári irodalomnak azt a fajta „szentségét” és önmaga komolyan vételét, melyet a mi irodalmunkból jobbra hiányoltam, ellenben a franciáknál, illetve egy-két magyar írónál megtaláltam. Viszont elérkezett a pillanat, amikor visszájára fordult az érdeklődésem, s a fazekaskorongozásban és néptáncban gyógyírt és lelki megnyugvást leelő kisebbik lányom ösztökélése, és a népmese mára feledésbe merült rejtelseinek kutatása okán került figyelmem és érdeklődésem középpontjába Erdély és – a hegyi háznak is köszönhetően – a Felvidék hagyománya, mely bennem ugyanazt a „másik nemzeti érzést” keltette életre, amelyikről Márai adott számot. Fittyet hánytam rossz ízű politikai csatározásokra, patetikus handabandázásokra és pitiáner haszonlesők melldőngetésére – tehettem mindezt annak okán, hogy semmiféle érdek vagy szándék nem ösztönzött hazudozásra, önfeladásra, képmutatásra. Kálvinista és polgári öntudatom őrzése nyomán ébredt bennem tisztelet azok iránt, akik maguk is eltántoríthatatlanul ragaszkodnak saját szülővidékükhöz és szellemi hagyományaikhoz.

Ennek az újdonsült érdeklődésnek az egyik hozama volt az is, hogy fölfedeztem apai ágon fölmenő őseimet, hiszen galamblelkű, lassan csoszogó, kedves szóra örökké kész nagyanyám apja, a határral szomszédos Bihardiószegen volt kismes és a valamikor kiemelkedő rangot és szerepet viselő helység jegyzője, testvére pedig a kincses város, Kolozsvár aljegyzője. Fölfedezés volt ez a javából! Noha nem állt szándékomban világgá kürtölni a tény, mégis elégtételt éreztem azokkal szemben, akik érdeklődésem franciás irányultsága miatt gyakorta követ vetettek rám. Ez az egykoron Bocskai hajdú által kiváltságokat élvező település éppen csak annyira létezett a számomra korábban, hogy apám meséinek egyik kivételezett színtere volt. A trianoni határrajzolás és nemzetmegosztás következtében apám szülei a magyar területen fekvő Bagamérban éltek, ahol nagyapám postamesterként szolgált a Horthy-rendszerben, ám felesége rokonai, az alig valamivel több mint tíz kilométerre átellenben lévő faluban, átkerültek a román oldalra. Nagyanyám a szeptemberi langy melegben szekéren igyekezett édesszüleihez szüretre, ám a zötykölődő lovas szekéren szülési fájdalmak törtek rá, s mire Diószegre értek, megszületett apám, akit kétszer anyakönyveztek, egyszer odaát, egyszer pedig itthon, Bagamérban. Ha jókedve támadt, kétszer is megülte barátaival a születésnapját. Egyébként nyaranta átjárt a testvéreivel Diószegre, a nagymamáék nyaralójába, amelyik a falu előtt Várad

irányába vezető forgalmas út túlsó oldalán, a szőlőlugasokban húzó-dott meg szerényen. Éppen hetven esztendővel a legutolsó kirándulása után, meglepetésként elvittem apámat Diószegre, ahol, egy héttel korábban megfordulván Nagyváradról hazafelé jövet, előkészíttem a terepet fogadására: egyetlen még élő és fellelhető unokatestvérét felkutattam a református lelkész segítségével, s vele igyekeztünk megtalálni a közös ősök sírhelyét is, amit mára ledöntöttek, s csak a sírhant maradt a domboldalon, jeltelenül, az élők emlékezetére bízva. Apám megilletődötten járta végig az utat a főtéri templomtól a nagyszülői házig, melyben most idegenek laknak, s csak a lelkész kérésére engedtek be egy-két percre; ellenben a nyaralót órákig kellett keresék unokatestvérével, mert eleinte képtelen volt ráismerni az utójára gyermekkorban látott, s azóta vadszólóval meg borostyánnal sűrűn benőtt, bokrokkal övezett, alacsony házra.

Gazdagodtam egy újabb vidékkel, melyhez közöm és kötődésem van immár, s ahova, gyanítom, többször visszatérek még, hol apámmal, hol a lányaimmal, akik szeretik a szülővárosukat, a cívis várost, olykor nálam is elfogultabban és nagyobb meggyőződéssel, talán a diáktársakkal együtt töltött esztendőik, talán a családi kötődések okán is. Öröm és bánat egyszerre járja át bensőmet a lányok erős lokálpatriotizmusa miatt. Egyfelől örömmel nyugtázom, hogy sikerült a Város történelmi múltjából, szellemiségéből és sajátos polgári jellegéből átadnom valamennyit nekik, akik alig valamit vagy szinte semmit sem tudnak azokról a szörnyűséges évtizedekről, amelyek alatt „Ázsia kapujának” és „kis Moszkvának” is nevezték a kálvinista várost, hiszen olyan politikusokat és békepapokat eresztettünk az útkra, a bolsevik-Sion felé, akik a rettegett államvédelmisk vezérekhez tartoztak, vagy lelkész létükre semmivel sem voltak különbek a szolgálattelkü párkatonáknál. Totális eszmék prófétái olykor semmi- ben sem különböznek, hiába hirdetik más-más világvallás ígét. A gyengébbet igába hajtani, megfélemlíteni, ha kell, mások életének kioltása révén is: ehhez nagyon értettek az inkvizítorok és államvédelmisk. Bánatot is érzek lányaim e patriotizmusa miatt, mert annak ellenére, hogy a magam részéről semmilyen készletésre sem tudtam megszokni a számomra mindig is „idegen”, bevehetetlen Pestet, szeretném, ha a lányok lelküket és erejüket kipróbálni indulnának akár oda, vagy még nyugatabbra, akár a hajdani peregrinus deákok, mielőtt esetleg mégis szülőföldjükbe kívánnak véglegesen gyökeret eresztetni.

Meglehet, ez az eltávolítási vágy részemről azt palástolja, hogy még sincs minden rendben a Városhoz fűződő viszonyomban, annak dacára sem, hogy regényeim színterének és bizonyos értelemben szereplőjének választottam. Harag és dac elegyedik bennem, ha arra gondolok, évszázadok alatt mindig is jól sáfázkodtak az ingó és ingatlan vagyonnal, a magán- és közjósággal a helybeli kalmárok és kézművesek, magiszterek és professzorok, céhlegények és kollégiumi deákok, csak hogy ez a buzgóság alig is látszott meg a szellem és művészet támogatásában, miként a mai nap is itt érhető tetten a legfőbb hiányosság. Szegény Csokonai Vitéz, Gulyás Pál és Oláh Gábor, ezek a valaha jobb sorsra vágyó költők nem is akármilyen nélkülözéseket, bánalmakat és keserűségeket szenvedtek el a puritán közösségekben, melynek nem jelentett volna különösebb gondot eltartani e kiemelkedő férfiúkat, ha olyan felelősséggel és szellem iránti tisztelettel éltek volna meg a városiasságot, a tudás és tehetség isteni adományát, mint az ókori poliszok polgárai. Ezen a tehetségekkel szembeni mulasztáson és adósságon még a megváltónak kikiáltott bolsevizmus sem segített; sőt szellemi és morális romlásba döntötte az évszázados iskolavárost. Ám ha közel fél évszázadra meg is szállták Városornat az idegenek, az oroszok és érdekeiket kiszolgáló honi talpnyalóik, sem polgári öntudatomat, sem pedig a nemzeti öntudatnak és nyelvi éberségnek ösztönzést adó kálvinizmus iránti kötődésemet nem tudták fellazítani. Őseim felvérteztek a Márai-féle „végzet és kérés” vállalásának kötelességtudatával, az írás és álmaink iránti kitartás felelősségével. Lehet, hogy eljárt felettem az idő, de máig egyfajta „szent helynek” tekintem az irodalom birodalmát, ahogy erről Benedek Elek írt a pesti otthonában kéziratok felett görnyedő Gyulai kapcsán. S azzal a felelősséggel, igényességgel írom le minden egyes mondatomat, ahogyan üldözött őseim suttozták el a rabságban vagy egy pajtában a Könyvből olvasott Igét, ki tudja, kinek jelentenek megnyugvást vagy gyógyírt. Lehet, hogy eljárt a világ felett az idő, s Csokonai korától napjainkig mindahányan menekülünk az embersűrű városokból a magányba, ide a Zemplénbe, valamelyik zugába, a Bodrog-parti Athénnek titulált Patakra vagy a fürdőjéről egykoron híres Bényére, mert a vaskalapos és szűkkeblű erkölcsöszeink következetesen ellenünk dolgoznak.

S ha már a hagyományok elvesztésénél s újabb divatok kialakulásánál tartunk, elmondom, fonáknak éreztem, hogy a szomszédok nem ér-

tették, miért berzenkedem – az egyébként népszerű – táncdalok reggeltől estig való üvöltetése ellen, ha a nálam megforduló lantos barátom Kossuth-nótákat énekel az esti csöndben, mely verbunkos dalom és kesergő számukra cseppet sem vonzó. Az almafa alatt (ahova hirtelenjében menekültem a szomszédom igénytelen és szájalmas ízlésficamról árulkodó zenéje elől, mely elviselhetetlen hangerőn üvölt, mindenfajta cigány lakodalmas rigmusokat és igénytelen szövegeket az éterbe küldve) azon tűnődöm, vajon miféle alantas ösztön veszi rá a magnó tulajdonosát arra, hogy szájalmasan kellemetlenkedjen nekem. Talán irigységből, kisebbség-érzetből, tudatalatti gyűlöletből és bosszúvágyból igyekezik felbosszantani, hogy elveszítvén az önkontrollomat, fegyelmezettségemet, olyasmit mondjak vagy tegyek, ami ürügyet szolgáltatna neki valamiféle erőszakos lépésre? Ki tudja? Lehetséges. Ha persze ilyen egyszerű volna a képlet, hogy mindössze egyetlen rosszindulatú és irigy lelkületű szomszéd próbál borsot törni egy tipikus városi könyvmoly orra alá, talán egyetlen kézlegyintéssel elintézhető volna a dolog. Ám számos Erdőbényén vagy más faluban hétféle házat vett városi emberrel szót váltva ezen érthetetlen viselkedésről, kiderült, hogy csaknem mindenütt és mindenkiel szemben „bevetik” a bosszantás valamifajta fegyverét, s azzal az üres és kifejezéstelen tekintettel, önelégült és bárgyú vigyorral, fenyegető testtartással és állati vadsággal várják a reakciót, amelyik a kisemmizettsége révén a semmittevésbe, kegyelemkenyéren élésbe beletörődött, mihaszna ember sajátja. Honnan ez az idegengyűlölet, melyet sem rasszizmussal, sem kisebbségekkel szembeni ellenérzéssel nem lehet magyarázni? Magyar gyűlöli a magyart, keresztény ember a másikat, de oly heves indulattal, ahogy csak keresztény ember képes gyűlölni, a hit teljes vértetében.

Egyik ismerősöm úgy nyugtázta a dolgot, hogy a többnyire munkanélküli vagy napszámból élő falusiak jól megvannak a saját nyomorúságukban, ám amikor látják, hogy másként is lehet élni, felülkerekedik bennük az irigység és a harag, s ez a gyűlölet valamilyen formájában csapódik le. Tagadhatatlan igazsága van ennek a megközelítésnek is. Viszont az is igaz, hogy a szabadság bizonyos sarkalatos elvek és értékek híján olyasfajta szabadossággá válik, amelyik megközelíti a káoszt. Elveink szigorúságának fellazítása, s az évszázados értékeink, mint a becsület, tisztesség, ember- és hazaszereget, szorgalom és tehetség semmibe vétele, egyre inkább kedvez semmit meg nem tartóknak, a hitetlenségből erényt kovácsolóknak,

a kiközösítőknak, a globalizáció kétes hírű bajnokainak. S hiába éri magát egyaránt rosszul, kényelmetlenül és szervesen e káoszban a társadalmi ranglétra legkülönbözőbb fokain elhelyezkedő réteg szinte valamennyi képviselője, nincs egyetlen, sokak által elfogadott tekintély vagy köztiszteletnek örvendő igazságtevő, aki helyrebillenthetné a rendet. Ortega jóslata a tömegek lázadásáról immár végérvényesen és tökéletesen bekövetkezett. Ennek a káosznak a legnagyobb nyertese: a kalmárok kasztja, amelyik az isteni törvényekről, szellemről, hagyományok őrzéséről, papi és bírói és lovagi szerepről tudomást sem óhajt venni, mindent pénzben mér és fejez ki, s amiből nem sejdít nyomban busás hasznot, azt feleslegesnek, nemkívánatosnak nyilvánítja. Istennek szemétdombon a helye; a család és házasság olyasfajta kötődés és kötelék, mely korlátozza egyéni vágyainkat; a neveltetési elvek pedig ósdiak, akár a tékozló fiú példázata. Szoktam mondani hallgatóimnak az előadásokon: nincs egyetlen népmese, amelyik a gonosszal való lepaktálásra, a szülők gyűlöletére, a házasság és szeretet haszontalanságára, a szegényekkel és esettekkel szembeni közömbösségre, a gátlástalan harácsolásra és törvényszegésre tanítana bennünket. S ez nem a mese hiányossága vagy avítsága; elég sok száz év áll a népmese háttérben, hogy a tapasztalatokból leszűrt bölcséletnek hitele legyen. Rousseau még így is sok erkölcstelenséggel vádolja a mesét: a szabadságjogok élharcosa kérlelhetetlen is tudott lenni, éppen a jogok és elvek védelmében.

Szeretném hinni, bármilyen naivitásnak tűnik is, hogy a napszámra dologtalanul heverésző, talmi bortól félrebeszélő és hetvenkedő emberek, sérült lelkű ivadékaik előbb vagy utóbb megelégedik a semmittevéssel, a másod-, esetleg harmadosztályú állampolgári rangra leminősítést, s feltámad bennük a természetes becs- és bírvágy, a humánus létforma és környezet visszaállítása iránti igény. Szeretném hinni, nem engedik magukat megtéveszteni, rászedni semmilyen politikai ösztönzésre sem, hogy elhagyván nemzedékek óta a magukénak tudott szülőfalujukat, családi birtokukat, felszámolják paraszti gazdaságukat, kivágják gyümölcsöseiket, leöljék állataikat egy olyan omlatag külvárosi garzon vagy lerobbant házrész ígéretében, amelyik néhány esztendő alatt szétmállasztja maradék személyiségüket és végigálmodni sosem merészelt álmaikat. Beteljesítve a huszadik század elején megkezdődött európai létforma és szellem teljes széthullá-

sát, és a vidéki nyugalomról, csöndről, békességről és háborítatlan környezetről szóló mítosz szertefoszlását.

Hihetünk-e még abban, amiről Márai töpreng kassai emlékeit idézve, hogy tudniillik szent meggyőződése: „az embereket nevelni lehet, s más egyebet nem is lehet kezdeni velük, csak nevelni és tanítani – s itt és ebben, éppen mi, az írók, megbuktunk”. Közel két-évtizedes tanári gyakorlattal a tarsolyomban, s annak valamennyi komor élményével, csüggesztő sikertelenségével együtt némi gyanakvás és szkepszis uralkodik el rajtam a „bunyk” nevelhetőségét illetően. Ellenben szívmelegítőnek tűnik számomra az igyekezet, mellyel néhány író és gondolkodó barátom (háta fordítva Pestnek, a már Csokonai által is megvetett, általa „candra, pénz-sípos, fene Pestnek” nevezett városnak, s nem utolsósorban a susmusok és kapcsolatok révén kieszközölt, botcsinálta karriernek) a Balaton-felvidéken és Tokaj-Hegyalján hozzálátott a boráskodáshoz. Új tőkét telepítettek, s ugyanazzal a lendülettel új gyümölcsösöket is ültettek – akár csak Elek apó a kisbaconi birtokán, az unokákra s velük együtt a jövőre gondolva –, hogy e tevékenységükkel elhítség az őshonosokkal, az évszázados munkálkodásuknak továbbra is van értelme. Börvelyi tanár kollégám, látva meglepődésemet, magyarázni kezdte: „nekünk itt Romániában meg kellett tanulnunk egyszerre több lábon állni. Magam termelem meg a konyhába szükséges zöldségeket, a gyümölcsöt, a fűszert és a diót. Szőlőt művelek és bort készítek; állatokat tartok és magam füstölöm föl a disznóhúst, kolbászt és sonkát. Mindenféle hasznos tanáccsal látom el a szomszédaimat, mikor és mit kell ültetni, metszeni és permetezni.” Komolyan faggatom magam. Irigyletem önállóságát és sokféle tudását? Képes volnék lemondani a városi kényelmemről, szokásaimról, a kávéházról és sörözőről, hogy teljes mértékben visszatérjek egyfajta puritán, egyhangú s szilaj falusi életmódra? Vagy inkább csak szemérmetlenül kacérkodom a rurális életmóddal, ám jólesik a kéthónapi nyári pihenés, a rendszeres hétvégi kiruccanások után megtérni városi otthonomba? Tartozom azzal a vallomással, hogy ez utóbbi változat mellett kell letennem a voksom.

Hogy egyesek számára megmosolyogtató, gyermekes és korszerűtlen a paraszti életforma és gazdálkodás fölvirágoztatására tett kísérlet? Meglehet; a magukat előszeretettel realistáknak és a haladás bajnokainak nevező ideológusok, kalmárok és holdudvarukhoz éhbérért szegődött értelmiségiek vehemensen tiltakoznak a nemzeti árutermelést és érdekvédelmet hangoztatók érvei ellen. Tudvalevő,

hogy a legszívesebben kivágnák az összes tokaji szőlőtőkét, nyírségi és kunsági gyümölcsfát, levágnák az alföldi lábas jószágokat és szárnyasokat, és sóval hintenék be az európai hírű szántóföldeket: Biharban, Békésben, a Bácskához és Bánáthoz kapcsolódó déli területeken, s előnyben részesítenék a multinacionálissá nőtt gyárak és áruházlán-cok terjeszkedését, gyarapodását, a honi gazdák pusztulása árán is. Amilyen heveny lázgörcsökre emlékeztető akarással vágytunk Európához tartozni, hogy a soha el nem veszített európai szellemiségünket, vallásosságunkat és műveltség-teremtő szerepünket megmutathassuk, olyan gyorsan és kegyetlenül csalódtunk azokban a nagyhatalmakban, melyek nem ránk, tehetségünkre, szorgalmunkra, történelmi múltunkra és igazságérzetünkre voltak kíváncsiak, csupán nemzeti gazdaságunk bekebelezését és szétverését óhajtották önös érdekeiket szem előtt tartva. Ezeknek a multinacionális áruházlán-colatoknak sikerült elérniük azt, amit egyébként a bolsevik propagandának sem sikerült közel fél évszázad alatt, hogy az európai parasztságot megutálják egymást; a magyar parasztember a lengyelre, a szlovénra, horvátra és osztrákra fenekedjen, akivel pedig évszázadokon át tisztességes viszonyt ápolt, s összekülönbözőn olyan gazdákkal, az olaszokkal, franciákkal, spanyolokkal, görögökkel és portugálokkal, akikhez semmiféle közvetlen kapcsolat nem fűzte korábban. „Pénz-sípos” emberek sajátja a vizálysztítás.

A globalizáció bajnokainak azt is tudomásul kell venniük, hogy a hagyományos életforma elvesztésével nem pusztán egy évszázadokon át gyökeret vert és virágzó életforma múlik ki, de vele együtt embermilliók értelmes munkavégzésének, önbecsülésének és tisztességének is befellegzik, hiszen a város, a civilizáció megújulásának letéteményeseként hirdetett város képtelen felszívni, eltartani és megrendszabályozni ekkora tömeget, mely egyre inkább lumpppá válik. A császárkori Róma megvásárolható és gerinctelen proletáriátusa született újjá a huszadik század második felében, szaporodásuk és gátlástalanságuk kétséget, vagy még annál is komorabb érzést keltenek a jövőt illetően. Már csak annál az egyszerű oknál fogva is, mert e létezésének értelmét veszített tömeg kíméletlen megfélemletéséhez, hétköznapi megfigyeléséhez és szigorú ellenőrzéséhez, bizonyos hatalmi célok érdekében történő felhasználásához irgalmatlanul kiterjedt, jól szervezett és saját jogszabályaira is fittyet hányó erőszakszervezet szükséges. Ne legyenek kétségeim: felállítanak ilyet csakhamar. Olykor az a határozott benyomásom, hogy a polgári szabadságjogoknak

befellegzett, épp azok siettetik kiszenvédésüket, akik a leghangosabban védik létjogosultságukat. Ilyesfajta paradoxonok tucatjával rukkolt elő a történelmi gyakorlat, mely csak tovább mélyíti a gyűlölködést és vádaskodást. Fordított utat járunk be, mint Mózes; vele ellentétben a törvénytevőkből lesznek a törvényszegők: érdekeik függvényében és arányában. Politikusaink kiváló példát mutatnak erre.

A magam részéről egyet tudtam érteni a francia színésznek azzal a megállapításával is, hogy a régiók és vidékek Európáját kell létrehozni, s nem pedig a fővárosokét vagy kormányokét. Borosgazda is lévén a színész, rögtön példaként említette Bordeaux és Tokaj lehetséges együttműködését – talán fogalma sem volt arról, hogy miféle cifra nyomorúság és a borvidék hírnevéhez méltatlan életkörülmény található e tájon, számos gazda és pincészet állhatatos erőfeszítése, nem csekély befektetése ellenére is. Krúdy Gyula egyik karcolata rémllett fel az ínség kapcsán emlékezetemben: „Egyáltalában ki iszik manapság tokaji bort Magyarországon? Külföldön tán még akad olyan gazdag ember, akinek erszénye elbírná a folyékony arannyal felérő tokaji bor fogyasztását, de itthon, a bor hazájában legfeljebb csak a haladók issza, mint az orvos utolsó rendelkezését, hogy jó szájjal nézen szemközt a magyar a keserű halállal, az utolsó pohárral.” A mi nap, Tolcsvára menvén kedvemre való borért, az egyik borásznál nyolcvannyolcas hatputtonyos aszút kóstoltam, melynek literje húsz ezer forintot kóstált, vagyis tanári fizetésem egynyolcadát. Kötve hiszem, hogy a kóstolásom eme ritka alkalmán túl, valaha is illethetném ajkaimat efféle nemes nedűvel; beérem hát az öreg száraz furminttal vagy féledes hárslevelűvel, mely a gyertyavilágnál megmutatja arany-sárgaságát, és íze elbódítja haragvástól amúgy is nehéz fejünket.

*

Ahogy a színben meghúzódva az esőáztatta környező dombokat és hátsó kerteket szemlélem, hiányolom a madarakat, kertem vendéglőjének örökké éhes és halás vendégeit, akik szüntelenül köröznek a cserjék és virágágyások fölött, s mérhetetlen szorgalommal pusztítják a levegőben a rovarokat, szúnyogokat és egyéb kártevőket. A mindig éneklő-csivitelő rigók, cinkék, kerti poszáták, rozsdafarkúak, füstifecskek és fakopáncsok színpompás tollukat féltve bizonyára megbújtak a terebélyes dió- és tölgyfák sűrű lombjai között. Az esőcseppek a fejem feletti födemen szakadatlanul kopognak, az ereszcsa-

tornában a víz egykedvűen csorog alá, de ezen túl semmi más nem hallatszik, még a fák neszezése sem. A madarak az egyetlen hűsleges társaim magányomban: nehezen viselem hiányukat. Még szobám falán is központi helyen lóg grafikus barátom Szent Ferenc-kompozíciójához készített vázlata, melyen félig kitért tenyérben kucorog egy didergő veréb. Mintha ez a hosszas repüléstől elcsigázott madárka a védelemért és melegért cserébe valamiféle üzenetet csiripelne el a tenyér tulajdonosának, kinek titokzatos léte képzeletünkre van bízva. Az égi hírhozók iránti szeretetből fogadtam örömmel, hogy a tisztaszoba előtti eresz alatt, a gázvezeték csövére építette fészket egy füstifecskepár, s hihetetlen szorgalommal hozták az étket a fiókáknak. Némelyek mindenféle trükköt kitalálnak, miként tarthatnák távol e kedves és szorgalmasan cikázó madarakat: szeretném, ha ezeket a tulajdonosokat maga az Isten tartaná távol a létezés gondtalan örömeitől. A neves grafikus mester vázlatai szeretettétek meg velem a munkálkodásra és trillázásra sosem rest madarakat, s nagy kedvvel szemlélem, ahogy az esőzés után a nedves földből előmerészkedő gilisztákat kapkodják föl, miközben egy ágról öngyilkos repülő módjára aláereszkednek; ahogy a mélybordó meggyet és kirepedt cseresznyét csipkedik a fák legmagasabb ágain; s mindeközben hálát mondanak Istennek a bőséges termésért, s jókedvűen üdvözlük a természet többi élőlényét, ám pontban este nyolckor valamennyien elnémulnak. Az a fajta alázat és szolgálni tudás hiányzik az emberekből, az a fajta szemérmes visszahúzódság és fészkekre felügyelés, amely e pöttyönyi teremtmények sajátja. Sajnálom azokat, akik légpuskával vagy egyéb alkalmatlanságokkal célba veszik a madarakat, hogy megöljék akár egyetlen példányukat is – egy fotó tanulsága szerint a verébaj következtében megőrült Lenin dobálta kővel a krími tengerparton kagylót csipegető madarakat. A csúzlival madarakra lövöldöző és fészekfosztogató csibészek tettét a szertelenség és léhaság sem magyarázza, noha alig akad olyan falusi suhanc, aki életében legalább egyszer ne próbálkozott volna valamelyik galádsággal.

Bár nyáron szeretek sokáig lustálkodni ágyamban, a friss kávé elfogyasztása után olvasgatni (hol egy híres művész naplóját, hol két társkereső lélek levelezését, legritkább esetben napilapot forgatok, mert nem szeretném hazugságokkal szennyezni gondolataimat), valahányszor szólított valamifajta kötelesség, mondjuk horgászni mentünk a Bodrog-partra vagy gombászni a hegyekbe, hajnali négy óra tájékán volt az ébresztő: közvetlen a pirkadat idején. Legutóbb is,

hogy a baski portyára készültem, s a vörösfenyőből készített lakásajton kiléptem a kertbe, a fiatal gyümölcs- és diófák ágain ugránczó, falevelek lapos kelyhéből gyöngyharmatot ivó madarak önfeledt csi-csergése olyasfajta otthonosság érzetével töltötte el bensőmet, mintha mindig is hajnalban igyekeztem volna a szőlőbe dolgozni, a nap-számba járó falubeliakkal. Az aranyosi völgyön keresztülvágyva és a simai dombok között óvatosan kanyarogva érkeztünk a vadászházhoz, majd a népdalban gyöngyharmatot ivó és fenyőmagot evő bujdosók jártasságával és ismerőségével hatoltunk be idős kádár barátommal a baski veszedelem idején megszerezni vágyott rengetegbe. Órákig bóklásztunk a lombkoronák közt sávokban beeső fénytől impresszionista látványt nyújtó tölgyesben. Vizslák mohóságával kuttattunk a zsemlebarna színű ízletes vargányáért, melyet frissen kirántva, majonézzel szerettem igazán, vagy merészkedtünk a szinte áthatolhatatlan fenyvesbe, aranysárga csirkegombáért, melyet tejfeles paprikásnak készített el a nejem, piciny nokedlival, ahogy az egyik asszony javasolta. Ezeken a hajnali portyákon (szűk ösvényeken haladva fölfelé valamelyik dombtetőre, a kivágott tölgyeket, fenyőket, bükköket, nyárfákat szállító teherautók kerekének vágásában vetettük meg lábunkat) a helyes irányt a fejünk fölött szertelenül röpködő madarak jelezték. Olykor szinte egy helyben lebegtek, olykor nekilódultak s egy kiálló faágon pihentek meg pillanatokra, nagyokat kortyoltak a levelek közt összegyűlt harmatból, amíg bevárták, hogy utolérjük őket. A sárgás szirmait lepkéknek kínáló orbáncfű és az apró, fehér, csillag alakú virágok ezreit szinte csokorba gyűjtő csillagfű között gázoltunk át olykor, s az embermagasságú sövényt követtük, melyet a földi bodzabokor, a bőségesen termő vadmálna és az éppen virágzó, tüskéivel kellemetlenül szűrő szeder alkotott. Magam is pajkos gyermekké váltam a szomjat oltó vadmálna marokszámra evése közben, egyszerűen képtelen voltam ellenállni az újabb és újabb bokrokon magukat kellető illatos szemeknek. Jobb kezem mutató- és hüvelykujja közé csippentettem egy-egy ágat, s bal kezem ujjait óvatosan használva, a mesebeli mackók ügyességével kopasztottam meg a töviskes ágat terhétől. Akárcsak a valamikori suhanc, aki veresegyházi nagyapja sértését nehezen tűrve, egy napra világgá ment a szadai dombok közé, degeszre ettem magam, pihegni is alig bírtam. Köröttem gyöngyház lepkék kergetőztek, a narancssárga szárnyú, fekete pettyes, tenyér nagyságú lepkék, mintha maguk is megrészedtek volna az érett málna illatától, párban cikáztak a terebélyes bokrok ágai

közt, s mire megérinhettem volna őket, a magasba szöktek, akár a molnárfecskék a szájukba kapott szúnyoggal. Mire a nap felkúszott az égboltra, s majdnem felettünk állt, már kosárnyi gombával ereszkedtünk lefelé az ösvényen a vadászház előtt hagyott autóhoz, s áldottam a barátomat, hogy ragaszkodott a hajnali keléshez, akár a kassások, akik a harmatos füvet igyekeztek elfektetni.

Mondjam ki bátran: szerelmese lettem a hajnalnak. A minap, hogy hajnali fél ötkor kellett átautóznom a szerencsi állomásra vendégeimért, s az erdön keresztül lehúzott ablakkal haladtam az országút bekötő torkolatához vezető úton, orromat megcsapta a harmatos erdő illata, a frissen előbújó gombák sajátlagos savanykás avarszaga, láttam a magam előtt tornyosodó hegyeket „pipázni”, és mindehhez a madarak adtak hangversenyt, komolyan elgondolkoztam azon, hogy mi, városiak, végzetesen elfelejtettük a hajnalhasadtát tisztelni, mert alig vagy egyáltalán nem ismerjük. Egynémely mestert leszámítva, mint például a péket, a vincellért, tejárust és sajtkészítőt, a gyümölcs- és zöldségkereskedőt, a szódást; vagy némely szenvedély megszállottját leszámítva, mint a horgász, a vadász, a gombász, nőcsábász, a többség irtózáttal beszél a hajnalról, mintha egy nem kívánatos ellensége volna, akit kerülni kell. A restség, a tunyaság, a vadaktól és csúszómászóktól, egyszóval a nem emberszerű létezőktől és a rengetegtől való félelem távolságot teremt a városiak és a természet között, amely egyre inkább áthidalhatatlannak tűnik. Trottili bérházlakók lettünk. S ha egy kevesen szívesen barangolnak is a települést övező erdőkben, inkább az acsarkodásból, a koncert tülekedésből való „kikapcsolódás” vágyával, semmint a természetbe ojtódás szándékával teszik, s egy-két órányi bóklászás után elégedetten térnek meg otthonukba, a televízió elé telepedve, a söröspoharat nyakló nélkül emelgetve nézik a bugyuta szappanoperákat. Olyan óriássá vált a városiak és a természet közti távolság, hogy sem a kékes-lilás égbolt meghasadt kárpitja mögül előbújó, a hegyoldaltól elpattanó nap korongjának egyre aranyosabbá és fényesebbé válását nem vagyunk képesek lelki szemünk elé idézni; sem a harmatos fűnek és felsarjadt gyomban rejtekező gyógynövényeknek, virágzó bodzafáknak és vadrózsabokroknak az illatát nem tudjuk földidézni; sem a tiszta madár-füttyöt nem bírjuk fölfogni az agyunk finom lemezecskéivel, mivel örökös zörejek és zajok karcolják föl sima felületét.

Veszteségünk már-már helyrehozhatatlan, mivel nem csak felületi tüneteket regisztrálhatunk. Sajnos nagyobb a baj, mint gondol-

nánk, ugyanis képességeink megkopásával együtt azon érzékszerveink elsatnyulása is megfigyelhető, melyekkel valaha biztosan tájékozódunk a természetben. Emiatt félünk és borzongunk, gyűlöljük a bogarakat, hernyókat, csigákat, siklókat és gyíkokat, s eszeveszetteen pusztítjuk valamennyit, ha az utunkba kerülnek. Ha a hadakozásban kudarcot vallunk, visszamenekülünk a városi zugunkba. Egyik barátom felesége mondotta a házamra és kertemre: *nomád hely*, mely megjegyzés sokkal inkább saját minőség nélküli életéről, pótszerek és gyógyszerek iránti vonzalmáról, a természetes létezésről való borzongásáról árulkodott, mint bölcséletéről.

A hajnalhasadtát szemlélni, az ébredező létezők összeszámálhatatlan változását, irigylésre méltó munkálkodását számba venni olyasfajta rítus, mely az örökkévaló előtti tisztelet és természetbeolvadás szerves része. Talán a költői remitológizációs törekvések értelmezhetővé avatják azt a benső szenvedélyt, mely a menthetetlenül romantikus lelkek és a természetbúvárok sajátja.

(*Tiszatáj*, 2006/1.)

BÁLINT PÉTER 1958-BAN SZÜLETETT DEBRECENBEN. PRÓZÁT ÉS ESSZÉT IS ÍR.